

KONSTRUKCJA KAN. 15 § 2 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU ORAZ JEJ IMPLIKACJE

THE CONSTRUCTION OF CANON 15 § 2 OF THE 1983 CODE OF CANON LAW AND ITS IMPLICATIONS

Ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska
e-mail: ginter.dzierzon@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>

Abstrakt

W zaprezentowanym artykule Autor podjął analizę kan. 15 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. pod kątem jego konstrukcji i jej *ratio legis*. Wykazał, iż zasady ujęte w pierwszej części zdania regulacji mają charakter zasad ogólnych. W jego opinii przyjęcie takiego rozwiązania wynika z faktu, iż przesłanki ujęte w zapisie odnoszą się do ustaw nakazujących lub zakazujących, które w aspekcie nieważności aktu mają charakter mniej radykalny aniżeli ustawy unieważniające lub uniezdalniające (kan. 10), do których prawodawca odniósł się w kan. 15 § 1. Ponadto dowiódł, analizując regulacje występujące poza pierwszą księgą Kodeksu Prawa Kanonicznego, a także dorobek doktryny, iż w relacji do obszaru określonego w kan. 15 § 2 w kanonicznym porządku prawnym funkcjonują jeszcze zasady uprzednie, wynikające z założeń systemowych oraz generalnej teorii aktu prawnego skutkujące tym, iż w pewnych uwarunkowaniach zasady ogólne nie obowiązują.

Zdaniem Autora, wprowadzenie domniemania *iusuris tantum* w drugiej części zdania kan. 15 § 2 wynikało z faktu, iż fakt cudzy nienotoryjny nie charakteryzuje się taką oczywistością jak fakt własny czy fakt cudzy notoryjny.

Słowa kluczowe: zasada ogólna, domniemanie, ustawy nakazujące zakazujące, ustawa, kara, fakt własny, fakt cudzy, fakt nienotoryjny

Abstract

In the presented article, the Author undertook an analysis of Canon 15 § 2 of the 1983 Code of Canon Law from the point of view of its construction and its *ratio legis*. He showed that the principles included in the first part of the sentence of the regulation have the character of general rules. In his opinion, the adoption

of such a solution results from the fact that the premises included in the provision refer to the prescriptive or prohibitory laws, which, in the aspect of nullity of the act, are of a less radical character than the invalidating or disqualifying laws (Canon 10), to which the legislator referred in Canon 15 § 1. Moreover, he proved by analysing the regulations outside the first book of the Code of Canon Law as well as the doctrinal heritage that, in relation to the area defined in Canon 15 § 2, in the canonical legal order there still exist prior principles resulting from the systemic assumptions and the general theory of a legal act resulting in the fact that, in certain circumstances, the general rules are not valid.

According to the Author, the introduction of the presumption *iuris tantum* in the second part of the sentence of Canon 15 § 2 was due to the fact that a non-notorious fact of another is not characterised by such obviousness as one's own or another's notorious fact.

Keywords: general rule, presumption, laws prescribing, laws prohibiting, law, penalty, one's fact, another's fact, non-notorious fact

Wstęp

W tytule I *Ustawy kościelne* Księgi I *Przepisy ogólne* Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ znalazł się m.in. kan. 15, a w nim paragraf drugi o następującej treści: „Nie domniemywa się niewiedzy lub błędu odnośnie do ustawy, kary albo faktu własnego, albo cudzego notoryjnego; natomiast domniemywa się to odnośnie do faktu cudzego nienotoryjnego, dopóki coś przeciwnego nie zostanie udowodnione”. Przytoczony paragraf sporadycznie stanowi przedmiot zainteresowania komentatorów, niemniej jednak z aspektu teoretycznego jego konstrukcja jest niezwykle interesująca. Na pozór bowiem mogłoby się wydawać, iż ustawodawca w obu częściach zdania regulacji ujął różne rodzaje domniemania, jakimi są najbardziej znane: domniemanie *iuris et de iure* oraz domniemanie *iuris tantum*. Tak jednak nie jest. Celnie spostrzegli Valesio De Paolis i Andrea D'Auria, iż w pierwszej części zadania paragrafu drugiego nie postanowiono, że domniemywa się wiedzę lub błąd, ale stwierdzono, że nie domniemywa się niewiedzy lub błędu. Dlatego też w doktrynie w odniesieniu do tej hipotezy nie operuje się kategorią presumpcji, ale kategorią „zasady ogólne” [Socha 1983, ad 15, n.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

11]. Przyjęcie takiej tezy stanowi zatem bazę do podjęcia analizy problemu jawiącego się w normie pod kątem wad sfery poznawczej: niewiedzy oraz błędu [De Paolis i D'Auria 2008, 141]. Co ciekawe, w drugiej części normatywnego zdania prawodawca wprowadził inną konstrukcję, to jest domniemanie, postanawiając, iż domniemywa się niewiedzę lub błąd odnośnie do faktu cudzego nienotoryjnego [Jimenez Urresti 1985, 26]. Zauważamy więc, iż w kan. 15 § 2 z jednej strony występują zasady ogólne co do niewiedzy lub błędu odnośnie do ustawy, kary albo faktu własnego lub faktu cudzego notoryjnego, z drugiej zaś występuje presumpcja co do możliwości wystąpienia niewiedzy lub błędu odnośnie do faktu cudzego nienotoryjnego. Ta niejednorodna konstrukcja generuje istotne pytanie badawcze o *ratio legis* takiego rozwiązania legislacyjnego. Stąd też w tym opracowaniu zostanie podjęta próba udzielenia odpowiedzi na to istotne pytanie.

1. Zasady ogólne

Zasady ogólne ujęte w kan. 15 § 2 nie mają charakteru jednolitego. Dwie pierwsze bowiem przesłanki dotyczą prawa (ustawa, kara); dwie kolejne natomiast odnoszą się do faktów (fakt własny, fakt cudzy notoryjny).

1.1. Zasady dotyczące prawa

1.1.1. Ustawy

Odnosząc się do pierwszego komponentu zapisu normatywnego, jakim są ustawy, na początku należy stwierdzić, iż w interpretacji tej kwestii nie można abstrahować od kontekstu, jakim w tym wypadku jest treść kan. 15 § 1, w którym prawodawca wprowadził zasadę, zgodnie z którą niewiedza lub błąd w odniesieniu do ustaw unieważniających lub uniezdalniających nie pozbawia ich skuteczności prawnej. Oznacza to tyle, iż w paragrafie drugim kan. 15 nie chodzi o kategorie ustaw, o których traktuje kan. 10, ale jedynie o ustawy nakazujące lub zakazujące.

Źródła tej zasady upatruje się w regule 13 in VI² *Ignorantia facti, non iuris excusat* (*Usprawiedliwia nieznaną faktów, nie zaś prawa*). Zaczepnięto ją z paremii Paulusa: *iuris quidem ignorantiam cuique nocere*,

² *Liber Sextus Bonifatii VIII*, w: *Corpus Iuris Canonici*, t. 2, Emil Friedeberg, Lipsiae 1881.

facti vero ignorantiam non nocere (Ignorancja prawa szkodzi; ignorancja faktu zaś nie szkodzi)³.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że *ratio legis* kodeksowej zasady wynika z założenia, iż adresaci ustawy, po jej promulgacji, są zobligowani do jej poznania [Aymans i Mörsdorf 1991, 175; Socha 1983, ad 15, n. 11], ze względu na moralne i prawne zobowiązanie do jej zachowania [Kroczyk 2011, 233]. Zgodnie z tą zasadą skuteczność podjętych przez podmiot działań jest niezależna od jego braku wiedzy czy też błędu, w który popadł [Lombardía 2018, 97]. W myśl doktryny pryncypium to jednak nie ma charakteru bezwzględneho. Poruszając tę kwestię Luigi Chiappetta zwrócił uwagę, iż w treści kan. 16 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.⁴ występowało słowo *generatim*, które tłumaczono jako „nie wchodząc w szczególności”. *De facto* usunięto je w trakcie prac kodyfikacyjnych, niemniej jednak, zdaniem włoskiego kanonisty, w interpretacji nie można od niego abstrahować. Uważał on, iż w przypadku młodocianych poniżej 16. roku życia taką ignorancję można domniemywać; innymi słowy, nie można jej wykluczyć [Chiappetta 1996, 61]. Wyrażony przez Chiappettę pogląd nie był odosobniony. Już bowiem w okresie obowiązywania KPK/17 Adolf van Hove wskazał, iż w tym czasie dominowała spisana doktryna, iż niewiedzę można domniemywać u młodocianych czy niewykształconych [van Hove 1928, 245].

1.1.2. Kary

Kolejną przesłanką wymienioną w kan. 15 § 2 są kary. Należy zauważyć, iż przytoczona regulacja jest ustawą ograniczającą swobodne wykonywanie uprawnień. Zgodnie zatem z zasadą interpretacyjną ujętą w kan. 18 powinna być ona interpretowana ściśle [Dzierżon 2021, 300-303]. Oznacza to, iż zasada ogólna, która jest przedmiotem naszej uwagi dotyczy wyłącznie kar. Analizując regulacje materialnego prawa karnego nietrudno spostrzec, iż w występują w nim jednak regulacje, których brzmienie trzeba uznać za odstępstwo od pryncypium określonego w paragrafie drugim. I tak, w kan. 1323, 2° czytamy: „Nie podlega żadnej karze ten, kto w chwili naruszenia ustawy lub nakazu bez własnego zawinienia nie wiedział, że narusza

³ *Pauli Libri Quinque Sententiarum*, w: *Fontes Iuris Romani Anteiustiniani*, Pars Prima, Ed. G. Barbèra, Florentiae 1908, s. 261-344, PS. 22, 6, 9.

⁴ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

ustawę lub nakaz; z niewiedzą zaś zrównane są nieuwaga i błąd”. Z kolei w kan. 1325 postanowiono: „W stosowaniu przepisów kan. 1323 [...] nigdy nie może być brana pod uwagę niewiedza ciężko zawiniona [...]”. Wreszcie w kan. 1324 § 1, 9° stwierdzono: „Sprawca naruszenia nie jest wolny od kary, lecz kara ustanowiona ustawą lub nakazem ma być złagodzona lub zastąpiona pokutą, jeśli przestępstwo zostało popełnione przez tego, kto bez własnego zawinienia nie wiedział, że do ustawy lub nakazu została dołączona kara”.

Nie można zgodzić się z opinią wyrażoną przez Jerzego Syryjczyka, iż w tym kan. 15 § 2 mamy do czynienia z domniemaniem prawnym zwykłym [Syryjczyk 2008, 132]. Teza ta nie koresponduje bowiem z przytoczonym przed chwilą normatywnym zwrotem: „nie domniemywa się niewiedzy lub błędu”. Ustosunkowując się do tego normatywnego zwrotu trzeba spostrzec, iż ustawodawca celowo wprowadził go, aby nie było wątpliwości co do tego, iż omawiany zapis nie ma charakteru presumpcji.

Komentatorzy są zgodni co do tego, iż przywołaną zasadę należy wiązać z ignorancją (błędem) niezawinionym. Swe stanowisko dedukcyjnie wywodzą z treści kan. 2202 § 1 KPK/17 podkreślając, iż nie imputuje się naruszenia prawa w przypadku ignorancji niezawinionej. Ustosunkowując się do tej zasady Gommarus Michiels powołując się na pryncypium *nihil volitum, quin praecognitum* (*nic nie może być chciane, jeśli uprzednio nie było poznane*) utrzymywał, iż jej *ratio* wynika z założenia, iż w ustawę mogą godzić jedynie działania świadome [Michlies 1929, 356]. Antonio Calabrese prezentując karny koncept ignorancji (błędu) zwrócił uwagę, iż opiera się on na dobrej wierze osoby przejawiającej się w tym, że działając subiektywnie jest ona przekonana, że podjęcie działania lub jego zaniechanie jest dozwolone [Calabrese 2006, 54].

Konkludując ten *passus* należy zauważyć, w przeciwieństwie do zasady określonej w kan. 15 § 1 odnoszącej się do ustaw unieważniających i uniezwalniających (kan. 10), w odniesieniu do pozostałych kategorii ustaw, o której traktuje pierwsza część zdania kan. 15 § 2 należy mówić jedynie o zasadzie ogólnej [Aymans i Mörsdorf 1991, 175]. Wykazano, iż znajduje ona aplikację jedynie w przypadku ignorancji (błędu) niezawinionego [Michlies 1929, 356], co znalazło odzwierciedlenie w kan. 1323, 2° oraz 1325.

1.2. Zasady dotyczące faktów

Druga kategoria zasad występująca w kan. 15 § 2 dotyczy faktów, jakimi są fakt własny oraz fakt cudzy notoryjny. W języku łacińskim desygnatami słowa *factum* są m.in. „czyn”, „dzieło”, „działanie”, a także „przedmiot zobowiązania” oraz „świadczenie”.

1.2.1. Fakt własny

Pierwsza z dwóch kolejnych zasad sformułowanych w kan. 15 § 2 dotyczy faktu własnego, którego się nie domniemywa. Wynika ona z przesłanki, że żaden roztropny człowiek nie może ignorować (błądzić) co od faktów wynikających z podjętego przez niego działania na sposób ludzki (*actus humanus*) [Michiels 1929, 356]. Przy tym należy zauważyć, iż pryncypium to zostało już wyartykułowane w X 1, 3, 41⁵, gdzie w odniesieniu do ekskomunikowanego zauważono, iż powinien być on pewien swego faktu (*de facto suo certus esse debet*). Ustosunkowując się do tej zasady kanoniści podkreślają, że znajduje ona aplikację wówczas, gdy fakt jest oczywisty (*offenkundig*) [Aymans i Mörsdorf 1991, 175; Socha 1983, ad 15, n. 11]. Tłumacząc interesujące nas pryncypium Aymans i Mörsdorf posłużyli się następującym przykładem. Jeśli skradziono by drogocenny kielich, gdy złodziej chciałby go sprzedać handlarzowi, to co do zasady nie mógłby zaprzeczyć faktowi, iż został on skradziony. Musiałby udowodnić, iż z całą oczywistością nie był świadom tego [Aymans i Mörsdorf 1991, 175]. Podobnie jak w przypadku poprzednio omawianych zasad, tak i tutaj nie wyklucza się innej ewentualności. Według Javiera Otaduya byłaby ona nierelevantna, gdy podmiot działający z przyczyn naturalnych zapomniałby o danym fakcie [Otaduy 1996, 349]. W kanonistyce przedkodeksowej takiej ewentualności nie wykluczał Anaclet Reiffenstuel, zauważając, iż było to możliwe w przypadku odległego faktu, bądź w sytuacjach, w których miałyby miejsce liczne działania bądź gdy działanie podjęto by w okolicznościach skrajnych [Reiffenstuel 1870, 44]⁶.

⁵ *Decretales Domini papae Gregorii*, w: Ch.H. Freiesleben alias Ferramontano, *Corpus Iuris Canonici academicum*, vol. II: *Gregorii papae IX Decretales una cum libro Sexto, Clementis et extravagantibus*, Acc. Septimus decretalium et J.P. Lnacelotti *Institutiones iuris canonici*, Praguae 1728.

⁶ R.J. 13 in VI, n. 11, s. 44: „[...] nisi forsan valde antiqua sint, vel in plurimis negotiis implicatus, aut in extremum existens foret, indeque verisimilis oblivio prudenter praesumi

1.2.2. Fakt cudzy notoryjny

Następna przesłanka wymieniona w kan. 15 § 2 odnosi się do faktu cudzego notoryjnego. W związku z normatywnym zapisem przedmiot szczególnej uwagi komentatorów stanowi prawne znaczenie słowa „notoryjny”. Rozważając ten wątek na początku należy sprecyzować, iż w tym wypadku chodzi o notoryjność faktyczną. Zdaniem kanonistów chodzi o fakt powszechnie znany [Socha 1983, ad 15, n. 11]. Chiappetta pisze o fakcie bezspornie powszechnie znanym [Chiappetta 1996, 61]. W tym kontekście komentatorzy zauważają, iż notoryjność faktyczna nie necessarily musi odznaczać się obiektywną oczywistością, gdyż może ona też mieć charakter relatywny. Dla przykładu, fakt może być notoryjny w pewnej wspólnoty; nie musi nim być natomiast poza nią; może być notoryjny w jakimś kraju z powodu rozpowszechnienia przez środki masowego przekazu; niekoniecznie zaś musi mieć taki charakter w jakimś miasteczku czy wiosce, do którego środki masowego przekazu nie docierają. Stąd też w każdym przypadku położony lub sędzia powinien rozstrzygnąć czy notoryjność spełnia warunki określone w kan. 15 [Jimenez Urresti 1985, 26]. W prawie kanonicznym zasada, o której mowa, podobnie jak wiele innych, została zaczerpnięta z prawa rzymskiego [van Hove 1928, 243]. Również i w tym wypadku pryncypium to opiera się na regule 13 in VI, ta zaś nawiązuje do słów Ulpiana: *Qui enim, si omnes in civitate sciant quod ille solus ignorat (Nie ma znaczenia, gdy wszyscy o tym wiedzą, co do którego tylko jeden jest ignorantem)* (D. 1,9,12,6)⁷ [Regatillo 1961, 80].

Reiffenstuel, nawiązując do wspomnianej już wcześniej paremii *Ignorantia facti, non iuris excusat*, utrzymywał, iż nieznanostwo faktu byłoby usprawiedliwiona pod warunkiem, że nie wynikałoby z powaźnego zaniedbania. Pryncypium to obala hipoteza, w której wszyscy w mieście wiedzą o tym fakcie. Mogłoby to mieć miejsce wtedy, gdy ignorancja faktu nie mogłaby zostać przezwyciężona [Reiffenstuel 1870, 45]⁸. Według Michielsa, jej

valeret”.

⁷ Digesta Iustiniani Augusti, w: *Corpus Iuris Civilis*, t. 2 (editor maior), red. T. Mommsen, Bertolini 1860-1870.

⁸ R.J. 13 in VI, n. 19, s. 45: „Sed facti ignorantia ita demum cuique non nocet, si non ei summa neglegentia objiaciat; qui denim, si omnes in civitate sciant, quo ille solus ignorant, cum concordant, quavis haec propria fallentia dici vix queat; cum hujusmodi casibus censetur adesse supina vincibilis ignorantia facti, sicut in illis factis, quae quis vi status et conditionis scire tenetur: de qua ignorantia quia non loquitur regula per dicta n.,

ratio wynika z założenia, iż niewiedza co do faktów notoryjnych zarówno w przypadku notoryjności faktycznej, jak prawnej, którą owładnięci pozostają prawie wszyscy członkowie wspólnoty lub regionu jest nieprzewycięzalna nawet przy założeniu, że powstałaby z zaniedbania [Michiels 1929, 354]⁹. Ten belgijski kanonista powołując się Reiffenatuela, Barbosę oraz Ojettiego uważał, iż gdy w danej społeczności istniałaby notoryjność prawna występująca regularnie, to wraz z upływem czasu mogłaby ona przybrać postać notoryjności faktycznej. W jego opinii, równoznaczna z tą postacią niewiedzy jest niewiedza co do faktów cudzych, które powinniśmy znać z urzędu (*ex officio scire debemus*). Jego zdaniem zasada ta znajduje umocowanie w paremii: *non potest esse pastoris excusatio, si lopus oves comedat et pastor nesciat* (nie usprawiedliwia pasterza fakt, w którym wilk zjadłby owce, a on o tym nie wiedziałby) [Michiels 1929, 354].

2. Domniemanie *iuris tantum*

Jak nadmieniono, w drugiej części zdania kan. 15 § 2 ustawodawca wprowadził domniemanie *iuris tantum*, stanowiąc: „natomiast domniemywa się to odnośnie do faktu cudzego nienotoryjnego, dopóki coś przeciwnego nie zostanie udowodnione”. Również i w tym wypadku presumpcja opiera się na regule 13 in VI. Zasadniczy powód jej wprowadzenia wynika z faktu, iż niemożliwym jest poznanie wszystkich faktów dotyczących innych, które są niezliczone [Reiffenstuel 1870, 43-44; Michiels 1929, 354; Jone 1950, 35].

Przy tym należy zauważyć, iż w porównaniu do presumpcji *iuris et de iure* konstrukcja presumpcji *iuris tantum* jest inna, gdyż w tym wypadku dopuszcza się dowód przeciwny. Domniemanie zatem ustępuje wtedy, gdy udowodni się coś przeciwnego, to znaczy, wykaże się, że w konkretnej sytuacji ignorancja (błąd) nie miały miejsca [De Paolis i D’Auria 2008, 141]. Źródłem przyjętej zasady jest reguła 47 in VI, zgodnie z którą *praesumitur ignorantia, ubi scientia non probatur* (domniemywa się niewiedzę tam, gdzie nie udowodniono wiedzy) [Michiels 1929, 355]. Według Sochy, udowodnić

fallentiae in dictis casibus proprie non censetur subiecta”.

⁹ „[...] ratio est, quia ignorantia factorum notorium, sive notorietate facti, sive notorietate iuris, que fere cunctis in communitate vel ragione patent a quovis, modica dumtaxat adhibita diligentia, sciri possunt, omnino vincibilis, imo supina apparet”.

niewiedzy nie musi ten, kto na nią się powołuje, ale ten, kto *de facto* uzyskałby korzyść [Socha 1983, ad 15, n. 11].

Zakończenie

Przeprowadzone analizy rodzą wiele pytań. W wywodzie tym wykazano, iż w kan. 15 § 2 pierwsze dwie przesłanki dotyczą ustaw (*leges*) oraz kar (*poena*). W związku z tym należałoby postawić pytanie: dlaczego prawodawca nie ujął ich w kan. 15 § 1? Odpowiadając na to pytanie należy zauważyć, iż charakterystyka zapisów obu paragrafów kan. 15 jest inna. Treść kan. 15 § 1, w porównaniu do paragrafu drugiego, ma charakter bardziej kategoryczny. Z aspektu legislacyjnego domagały się tego kategorie ustaw unieważniających oraz uniezdalniających (kan. 10). Specyficzny ich charakter bowiem w zakresie skutków domaga się uzyskania pewności prawnej [Dzierżon 2010, 733-40]. Nieco innych charakter mają ustawy nakazujące lub zakazujące, których dyspozycje nie są obarczone sankcjami nieważności, ale jedynie godziwości. Należy zauważyć, iż naruszenie dyspozycji tego typu norm nie skutkuje tak radykalnymi następstwami w obszarze ważności, jak w przypadku ustaw unieważniających czy uniezdalniających [Bunge 2006, 81]. Wydaje się, iż w głównej mierze to odmienny charakter ustaw zdecydował o tym, iż *leges* i *poenae* znalazły się w paragrafie drugim kan. 15.

Treść kan. 15 § 2 nie ma charakteru tak kategorycznego, jak treść kan. 15 § 1. Większość zawartych w nim zapisów w doktrynie uznaje się za zasady ogólne. W tym kontekście rodzi się zatem kolejne pytanie o ich walor oraz znaczenie. Z wywodów tego opracowania wynika, iż zasadniczymi źródłami zasad ujętych w kan. 15 § 2 były reguły prawne zaczerpnięte z *Liber Sextus*; te zaś co do zasady w kanonicznym porządku prawnym zostały recypowane z paremii funkcjonujących w prawie rzymskim. Omawiając kwestię kształtowania zasad prawa Tomasz Gałkowski spostrzegł, iż ich finalny kształt jest rezultatem wielowiekowego procesu uogólniania reguł prawa [Gałkowski 2020, 144-45]. Nie ulega wątpliwości, iż w przypadku zasad określonych w kan. 15 § 2 taki proces miał miejsce. Z drugiej zaś strony trzeba podkreślić, iż generalny, sformalizowany ich charakter [Berlingò 2015, 267-69] organicznie wpisuje się w cel Księgi I KPK/83 *Przepisy ogólne*, jakim jest stworzenie bazy dla pewnej lektury oraz interpretacji norm kodeksowych, jak i pozakodeksowych [De Paolis i D'Auria 2008, 53].

W opracowaniu tym wykazano, iż „równoległe” do zasad ujętych w paragrafie drugim w doktrynie wskazuje się także na inne, uprzednie niesformalizowane, które kanoniści dedukcyjnie wywiedli z pryncypiów systemowych kanonicznego porządku prawnego oraz założeń teorii aktu prawnego. I tak, według komentatorów, w sensie podmiotowym zasady dotyczące prawa nie są relewantne w przypadku wystąpienia ignorancji (błędu) nieprzewycięzonej. Należy zauważyć, iż to stanowisko dedukcyjnie wywiedziono z jurydycznego założenia antropologicznego, w myśl którego prawnie skuteczne są jedynie akty dokonane na sposób ludzki (*actus humanus*). W związku z tym trudno byłoby optować za skutecznością aktu, jeśli byłoby to niemożliwe w sferze intelektualnej. Stanowisko to znajduje umocowanie w paremii *ad impossibile nemo tenetur* (nie można zmuszać człowieka do rzeczy niemożliwych), której źródłem jest prawo naturalne.

Kontynuując, należy stwierdzić, iż aspekt przedmiotowy aktu prawnego jest szczególnie istotny w odniesieniu do zasad dotyczących faktów. W tym wypadku bowiem sformalizowane zasady pozostają w ścisłym związku z oczywistością faktów; ta zaś, jak już wykazano, w pewnych uwarunkowaniach może mieć charakter względny. Jeśli zatem w konkretnych okolicznościach pojawiłby się brak owej oczywistości, to z natury rzeczy wyartykułowane w kan. 15 § 2 zasady ogólne co do faktu własnego lub cudzego notoryjnego nie mogłyby być aplikowane.

Wydaje się, iż to brak oczywistości w przypadku faktu cudzego nienotoryjnego w głównej mierze zaważył o tym, iż ustawodawca w drugiej części zdania nie sformułował zasady ogólnej, lecz wprowadził presumpcję, w myśl której „domniemywa się niewiedzę lub błąd odnośnie do faktu cudzego nienotoryjnego, dopóki coś przeciwnego nie zostanie udowodnione”. Trzeba też zauważyć, iż jej treść wskazuje na jej charakter; nie ulega wątpliwości, iż jest nią presumpcja *iuris tantum*.

Należy zauważyć, iż natura tego domniemania jest taka, iż należy je traktować jako instrument logiczny służący rozwiązaniu powstałych w praktyce wątpliwości [Sánchez-Gil 2012, 432]. W przypadku domniemania, w porównaniu do zasady ogólnej, wnioskowanie jest inne, gdyż polega ono na operacji intelektualnej, za pomocą której powstały problem rozwiązuje się w ten sposób, że z jakichś faktów w jakimś momencie pewnych indukcyjnie wywodzi się prawdopodobieństwo (nie zaś możliwość) innych faktów [Tenże 2006, 33]. Wydaje się, iż wprowadzenie do kan. 15 § 2 tego typu mechanizmu wynikało z tego powodu, iż obiektywnie fakt cudzy nienotoryjny

z reguły nie charakteryzuje się taką oczywistością jak fakt cudzy notoryjny. Stąd też możliwe było sformułowanie normatywnej tezy opierającej się na prawdopodobieństwie. Inaczej natomiast ma się rzecz z wnioskowaniem w przypadku zasad ogólnych, gdzie w oparciu o wnioskowanie dedukcyjne optuje się za aplikacją dyspozycji normy do przypadku konkretnego.

Podsumowując, należy przeto zauważyć, iż istnieje różnica pomiędzy zasadami ogólnymi a domniemaniem ujętymi w kan. 15 § 2, wynikająca głównie z konstrukcji myślowych łączących się z interpretacją prawa lub faktów. Deklaracja natomiast w doktrynie zasad uprzednich niesformalizowanych świadczy o tym, iż interpretacja prawa w systemie kanonicznym nie opiera się na pozytywizmie prawnym, gdyż jego fundamentem jest prawo naturalne oraz prawo Boże pozytywne.

PIŚMIENNICTWO

- Aymans, Winfried, i Klaus Mörsdorf. 1991. *Kanonisches Recht*. T. 1. Paderborn–München–Wien–Zürich: Schöningh Verlag.
- Berlingò, Salvatore. 2015. *Nel silenzio del diritto. Risonanze canonistiche*. Bologna: Mulino.
- Bunge, Alejandro. 2006. *Las claves del Código. El libro I del Código de Derecho Canónico*. Buenos Aires: San Benito.
- Calabrese, Antonio. 2006. *Diritto penale canonico*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Chiappetta, Luigi. 1996. *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*. T. 1. Roma: Edizioni Dehoniane.
- De Paolis, Valesio, i Andrea D’Auria. 2008. *Le norme generali di Diritto Canonico. Commento al Codice di Diritto Canonico*. Roma: Urbaniana University Press.
- Dzierżon, Ginter. 2010. „Ignorancja i błąd a skuteczność ustaw unieważniających oraz uniezdalnających w kanonicznym porządku prawnym (kan. 15 § 1 KPK).” *W W kręgu nowożytnej i najnowszej historii ustroju Polski. Księga dedykowana Profesorowi Marianowi Kallasowi*, red. Sławomir Godek, Dariusz Makiła, i Magdalena Wilczek-Karczewska, 743-40. Warszawa: InterLeones Halina Dyczkowska sp.j.
- Dzierżon, Ginter. 2021. „Interpretacja ustawy zgodnie z kan. 18 KPK.” *Studia Redemptorystowskie* 19:295-307. <http://dx.medra.org/10.48290/sr2021.18>
- Gałkowski, Tomasz. 2020. *Ogólne zasady prawa w prawie kanonicznym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

- van Hove, Adolf. 1928. *Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici*. Cz. 1. T. 2: *Prolegomena*. Mechliniae–Romae: Summi Pontificis, SS. Congregationum Rituum et de Propaganda Fide nenen Archiep. Mechl. Typographus.
- Jimenez Urresti, Teodoro I. 1985. „Comento al can. 15 CIC.” W *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*, red. Lamberto De Echeveria, 26. Madrid: Biblioteca de Autores Cristanos.
- Jone, Heribertus. 1950. *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*. T. 1. Paderborn: Officina Libraria Ferdinand Schönigh.
- Kroczek, Piotr. 2011. *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*. Kraków: Unum Publishing House.
- Lombardía, Pedro. 2018. „Comento al can. 15 CIC.” W *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe y anotada*, 97-98. Pamplona: EUNSA.
- Michiels, Gommarus. 1929. *Normae generales juris canonici*. T. 1. Lublin: Universitas Catholica.
- Otaduy, Javier. 1996. „Comento al can. 15 CIC.” W *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*. T. 1, red. Angel Marzoa, Jorge Miras, i Rafael Rodríguez-Ocaña, 347-50. Pamplona: EUNSA.
- Regatillo, Eduardo. 1961. *Institutiones iuris canonici*. T. 1. Santander: Editorial «Sal Terrae».
- Reiffenstuel, Anaclet. 1870. *Ius canonicum universum*. T. 7. Parisiis: Apud Ludovicum Vivés.
- Sánchez-Gil, Antonio S. 2006. *La presunzione di validità dell'atto giuridico nel diritto canonico*. Milano: Giuffrè Editore.
- Sánchez-Gil, Antonio S. 2012. „Presunción.” W *Diccionario general de Derecho canónico*. T. 7, red. Javier Otaduy, Antonio Viana, i Joaquín Sedano, 424-33. Pamplona: Aranzadi.
- Socha, Heribert. 1983. „Allgemeine Normen.” W *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. T. 1, red. Klaus Lüdicke, ad 15. Essen: Ludgerus Verlag.
- Syryjczyk, Jerzy. 2008. *Sankcje w Kościele. Część ogólna komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.